

discusses how the mind can affect the person who lives in the town today, historical landmarks, like using stylistic features of historic buildings reveals the aesthetic and cognitive information about the historical period, and how a value-perception of urban environment in modern residents of the city and how the historical architecture is able to stimulate the knowledge of the text of the common cultural and regulate human activities for the preservation of cultural memory.

Key words: cultural meaning, historical building, architectural style, urban environment, architectural space, cultural memory.

Стаття надійшла до редколегії
20.03.2013 р.

УДК 316.613:117.72

Тетяна Костюк

Аксіологічний вимір сакрального простору ідентичності: вітчизняний вимір

Статтю присвячено вивченню особливостей функціонування, ролі цінностей і ціннісних орієнтацій у творенні сакрального простору особистісних ідентичностей. У ній сфокусовано увагу на традиційних релігійних, родинних, національних та діяльнісних ідентифікаційних процесах українця та розкрито їхні характерні риси функціонування через спектр аксіологічної проблематики.

Ключові слова: ціннісні орієнтації; цінності; сакральне; релігійна ідентифікація; релігійність; ціннісні етнопсихологічні домінанти; священне і мирське; духовне і матеріальне; родинна ідентичність; сімейні традиції; звичаї, свята й обряди; патріотизм; національна ідентифікація; дух нації; діяльнісна ідентифікація.

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах швидкоплинності глобалізаційних, інтеграційних процесів та інформаційної революції постіндустріального суспільства, у час переорієнтації соціокультурного простору на масові цінності й долучення до безмежного міжкультурного діалогу, у просторі виникнення нових можливостей культурного вибору важливими і сьогодні є питання унікальності особистості, важливості її ціннісних орієнтацій та ідеалів, а також власне аксіологічних передумов її ідентичності.

Упродовж історії свого розвитку людство сформувало низку морально-духовних сакральних цінностей, які є основою життєдіяльності людини незалежно від релігійних вірувань, раси, національності, місця проживання, родинних зв'язків. Не випадково у священних релігійних книгах вони зафіксовані як постулати, правила життєдіяльності для кожного. Зрозуміло, що з історичним поступом людства зміст загальнолюдських цінностей зазнавав трансформацій.

У сучасному українському суспільстві проблематика становлення та розвитку особистісної ідентичності, її ціннісно-сислової сфери, навичок цілепокладання та ставлення до свого життя є не лише досить актуальними, а й необхідними та життєво важливими, оскільки успішне функціонування всіх сфер суспільного життя значною мірою визначають особистісні якості, здібності, вимоги та цінності конкретної людини, яка здатна протиставляти соціуму свою волю та свої бажання, а також захистити свої права та здійснювати свідомий життєвий вибір [9].

Очевидним є те, що чим далі людство буде просуватися вперед, тим більшу *актуальність* набуватимуть питання, безпосередньо пов'язані з проблематикою окремої особистості й, зокрема, функціонуванням та збереженням її культурної ідентичності в мультикультурному просторі співіснувань безлічі різноманітних норм та цінностей, у тому числі і автентичних, і псевдо-. Тому в час іманентно-матеріалізованого раціонал-капіталізму важливим постає ідентифікація на основі справжніх цінностей та ціннісних орієнтацій, які, будучи побудованими на прогресивних ідеях, структурували б навколо себе сакральний простір на засадах вічних цінностей, закладених у підсвідомості (так званому колективному несвідомому, архетипах, кодах нації), на відміну від профанованої квазіідеалами побутової культури масової свідомості.

Говорячи про потребу спиратися на загальнолюдські морально-духовні цінності, не можна нехтувати національними цінностями, багатотомними надбаннями національного поступу. Що ж до

традиційних цінностей українського народу, то історично українець ідентифікував себе з такими традиційними складниками-концептами культури, як релігія, родина, нація та праця (діяльність). Відповідно, хотілося б ширше розкрити сутність ціннісного складника та його ролі у формуванні сакрального виміру ідентифікації особистості з урахуванням означених компонентів.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Проблематика ідентичності, пройшовши тривалу історичну еволюцію в підходах та інтерпретаціях щодо цього соціально-індивідуального феномену в дослідницьких парадигмах різних соціальних наук, стало зберігати свою значущість та актуальність і сьогодні. Історична еволюція досліджень теми ідентичності на різних її рівнях та аспектах простежуємо в роботах і класиків модерної філософії, психології та соціології: З. Фрейда, Е. Дюркгейма, Г. Зіммеля, Ж. Піаже, Е. Еріксона, і сучасних дослідників: Е. Гофмана, Е. Гідденса, З. Баумана, Е. Сміта, В. Ядова, Л. Дробіжевої, І. Кона, Ф. Михайлова, Д. Дубровського та ін. У межах сучасного соціогуманітарного дискурсу існує три провідні дослідницькі напрями розуміння ідентичності: антропологічний (Ф. Бегбі, К. Гірц, В. Каволіс, М. Мід), психологічний (Д. Левінсон, Г. Ліхтенштейн, Дж. Марсія, Г. Шиха) та соціологічний (соціологи П. Бергер, Т. Лукман, К. Пламмер, Ф. Полетта, М. Ріан, С. Хантінгтон). Проблематика сучасних ідентичностей, зокрема етнокультурних, етнічних та соціальних, також актуальна і в роботах вітчизняних дослідників: Л. Ази, Б. Андерсена, В. Арбеїної, Ю. Арутюняна, Е. Гелнера, В. Євтуха, Г. Касьянова, О. Колодій, Н. Костенко, С. Макеєва, С. Оксамитної, Л. Нагорної, А. Ручки, Т. Рудницької, В. Трошинського, Е. Швачко, М. Шульги та ін.

Що ж до проблематики сакрального, то науковий інтерес у цій галузі виникає ще в XIX ст. та визначається фундаментальними роботами таких авторів, як Р. Отто, М. Еліаде, Е. Дюркгейм, Р. Каюа, Ф. Шлейєрмахер, М. Шелер та ін. Архаїчна культура визначалася носієм сакрального і зливалася з ним у єдиний ціннісно-духовно-культурний простір. У розвідках дослідників уже тоді висловлено думку про значущу роль сакрального в житті народів.

Водночас потребує уточнення питання визначення сутності аксіологічних передумов сакрального виміру особистісної ідентичності, окреслення особливостей її змісту та закономірностей функціонування в контексті фундаментальних засад соціокультурного буття української нації. Реалізація цієї мети потребує розв'язання таких основних завдань: виявити головні форми прояву аксіологічних складників та факторів, що зумовлюють специфіку і впливають на формування ціннісного сакрального простору особистісної ідентифікації; обґрунтувати теоретичну модель та схарактеризувати принципи традиційної особистісної ідентичності українця як результату рефлексії. Наукова новизна роботи полягає в з'ясуванні взаємозв'язку сакрального із ціннісною сферою особистості; розкритті на підставі комплексного філософського аналізу сутності особистісної ідентичності в контексті її динаміки та взаємозв'язку зі структурними елементами аксіологічного простору, ціннісні засади якого й утворюють сакральний вимір останньої.

Актуальність дослідження теми ідентичності й, зокрема, ціннісних передумов її сакрального виміру, посилює і факт глибинної кризи ідентичності на різних рівнях – від нижчого – індивідуального до глобального – цивілізаційного.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Очевидно, що нинішні глобальні зміни не можуть не зачепити саму людську особистість, життєвий простір якої останніми десятиліттями змінюється темпами, що дедалі більше прискорюються. Змінюється, зокрема й сприйняття нею навколишнього світу. Сучасна людина, з огляду на глобалізаційні культурні тенденції, постійно змінює свою систему цінностей, а, відтак, і світобачення, що приводить до формування нових типів особистостей. Це, крім уже сформованого історично типу традиціоналіста, типи маргінала, чужинця та неофіта. Зміна глобальних життєвих цінностей призводить до конфліктів і на особистісному рівні, і на рівні соціальному – між різними соціальними групами (субкультурами), що кардинально різняться між собою ідеологічним сприйняттям навколишнього світу. Сучасна соціокультурна глобалізація суспільства – це, на жаль, і передусім, – уніфікація цінностей і знецінення національно-культурної ідентифікації особистості. З огляду на такі чинники, сформувалася категорія «громадянин світу», тобто людина, що не ідентифікує себе за культурно-соціальними критеріями як частину певного національного культурного об'єднання [7].

Сьогодні жодна країна і жодне суспільство соціальні групи та індивіди не сприймають як замкнуті та самодостатні феномени. Вони включені в загальну взаємозумовленість. Глобальний взаємозв'язок, взаємозумовленість і мультикультурні взаємини є закономірністю вкрай складних і супереч-

ливих процесів глобалізації. Відтак окрема людина, будучи не включеною в діяльність глобального соціо-економіко-політико-культурного процесу, почуває себе непотрібною, не здатною до саморозвитку та досягнення поставлених цілей.

Відомий канадський науковець та філософ Герберт Маршал Маклуен стверджував: «опинившись на кордоні чогось, неважливо в часі або в просторі, люди неминуче відмовляються від своїх попередніх ідентичностей. Ідентичність формується за наявності сусідів. Межі виривають ідентичності з людей і відкидають геть». Важко не погодитись із його думкою. Адже, справді, лиш маючи досвід із різними сторонами одного й того явища чи процесу, можемо віднайти для себе ту справжню цінність, із якою могли б ідентифікувати себе та саме яка й творила б сакральну зону цієї ідентичності [4].

Людина виступає суб'єктом, що сприймає ворожу для неї реальність як об'єкт вивчення: «Людське буття, згідно з ученням В. Франкла, завжди зорієнтоване назовні, на дещо, що не є воно само, на щось або когось: на смисл, який потрібно реалізувати, чи на іншу людину, до якої ми тягнемось з любов'ю» [17, с. 29].

Будучи плюралістичним й антиномічним, глобалізаційний простір дає змогу кожному віднайти власний ціннісний вимір. Однак справді сакральним він стане лише в того, хто не коритиметься масовій свідомості, а шукатиме його ціннісно-чуттєве відлуння в собі.

Отож, нас цікавить ідентичність того українського елітарного «традиціоналіста» (у своїй меншості), що не кориться негативу, породженого суспільством мас, а, натомість, оптимістично користується прогресивними викликами часу, керуючися вічними цінностями й ідеалами, закладеною на підсвідомому рівні інтуїцією, генеруючи та структуруючи сакральний простір своєї ідентичності.

Що ж являє собою сакральний простір ідентичності? Це, передовсім, породжений ціннісними орієнтаціями особистості вимір чуттєвого переживання, коли ідентифікація виникає саме з підстав певного гранично позитивного аксіологічного ставлення до об'єкта чи явища дійсності, з яким пов'язана особа.

У людському бутті сакральне проявляється через сформовані ціннісні простори, наділені сакральним змістом. Загальний простір, у свою чергу, сформовано за допомогою частин, що є нерухомими: предметів, архітектури, зображень, та рухомими: сфера запахів, звуків, світла. Усі ці компоненти є частинами сакральних вимірів, що були створені людиною в конкретних часових, історичних обставинах [19].

Безперечно, у сучасних умовах члени суспільства мають орієнтуватися на загальнолюдські цінності, що зумовлені потребами соціально-економічного розвитку. Однак потрібно пам'ятати й важливість національного культурно-історичного досвіду рідного народу, його традицій, звичаїв і обрядів, багатовікової мудрості та духовності. Відтак хотілося б виділити такі види традиційних ідентифікацій українця, як релігійна, родинна, національна та діяльнісна. У свою чергу, слід зазначити, що ці складові частини на українських теренах були дуже тісно переплетені в єдиний комплекс, а тому ідентифікація з одним складником, так чи інакше, передбачала присутність елементів іншого.

Передовсім розпочнемо з *релігійної ідентифікації*, яка являє собою форму самосвідомості, побудовану на усвідомленні своєї належності до певної релігійної системи чи віри та формуючої уявлення про себе і світ за допомогою відповідних релігійних догм. Вона «являє собою фіксовані тотожності суб'єкта в сенсі здобутку за допомогою релігії власного екзистенціального досвіду при суб'єктивному усвідомленні своєї належності до того чи того релігійного співтовариства» [11].

Як зазначає французький дослідник Ж.-П. Віллем, «у ситуації релігійної аномії, коли релігійні традиції не мають тої культурної очевидності, а індивід повинен орієнтуватися в плюралістичному й складному всесвіті сам, індивідуальна релігійна тотожність не дається, а має бути побудованою» [6, с. 197].

Конструювання релігійної ідентичності перебуває в межах повсякденності індивіда та відбувається завдяки актуалізації певних релігійних практик, які, у свою чергу, складають основу релігійного досвіду особи (культового, позакультового, містичного тощо), у якому релігійна ідентичність конструюється, актуалізується, конкретизується і трансформується, набуваючи певних рис і особливостей, що стають основою її відмінності від інших різновидів соціальної ідентичності [14].

Релігійність – категорія, що окреслює всю палітру характеристик засвоєння індивідом релігійних ідей, цінностей та норм, що, у свою чергу, детермінують поведінку вірян і сакралізують їх

буття на духовних засадах. Сама категорія «релігійність» багатогранна, вона включає низку складників, визначаючи ціннісне ставлення вірянина до навколишнього світу, окреслюючи характер і ступінь засвоєння релігійних ідей та норм, а також їх вплив на поведінку індивіда і спільноти. Зміст релігійності визначають багато критеріїв, серед яких ключове місце посідають етнопсихологічні особливості. Сьогодні очевидним є те, що глибинна сутність релігійності українського народу зумовлена передовсім його національним характером, ментальністю.

Характеризуючи специфіку релігійності українців, М. Костомаров у роботі «Дві руські народності» писав: «Український народ – глибоко релігійний народ. Чи так чи інакше склалися обставини його життя, чи таке чи інше було його виховання, він берегтиме в собі релігійні основи доти, доки існуватиме сума головних ознак, що становлять його народність». Нерозривний зв'язок релігійного та національного начал українського народу послідовно відстоював Іван Огієнко, висунувши гасло: «Служити Богові – служити Україні» і, навпаки, «Служити Україні – служити Богові». Цей постулат підтверджує нерозривність процесів національного й духовно-релігійного відродження, що засвідчує історія нашого народу [10, с. 58–59].

Означені вище погляди демонструють традиційні ціннісні етнопсихологічні домінанти української сакралізованої релігійної ідентичності, а саме:

- пошуки людиною відношення до трансценденції (якою була християнська віра) (коли змістом життя стає не життя, не турбота про нього, а ідеал, що перевищує земні межі);
- відчуття наявності певного абсолюту, тобто своєрідний християнський пантеїзм, одухотворення всього навколишнього;
- пошуки заступництва у вищих позаземних чинників, що створювало сприятливий ґрунт для християнського вчення про Спасителя, страждання на землі й рай у потойбічному; трактування церкви як інституції, що виражає національні інтереси;
- глибоке вкорінення релігійності, її колоритна обрядовість, трактування релігії як системи невід'ємних чинників життя, відведення їй домінувального становища серед усіх своїх святощів;
- містицизм релігійної сфери, негативізм, культ духа, ілюзіонізм та ідеалізація життя, а, відтак, перенесення релігії у сферу індивідуальної, внутрішньої побожності; зорієнтованість обрядовості на дім, сім'ю;
- Бог – це внутрішній закон, відповідно до якого потрібно жити. Українець довіряє себе і свою волю Богові, а тому покійно приймає всі страждання;
- культ Богородиці, ідеалізація подружнього життя, обожествлення сім'ї, звеличування жінки-матері – ключові риси української релігійної обрядовості;
- основа релігійної свідомості українців лежить у серці людини. Релігія не є щось стороннє для людської природи. Тому українська релігійність є простою і не потребує створення богословських систем [12].

Варто зазначити, що релігійна людина ціннісний сакральний простір відчуває неоднорідно. У ньому буття священне та мирське постійно стикається, що дає змогу людині виявити якісні ціннісні домінанти свого життя. Так, особистість розрізняє речі наповнені надприродним значенням і відчуває «сакральні для себе» місця: рідний дім, знайому вулицю, пейзаж тощо, що зумовлено почуттям існування іншої дійсності, своєї індивідуальної реальності [19, с. 275].

Сакральне виявляє фактор рівноваги стосовно духовного та матеріального: відносна рівність у матеріально-духовному наповненні культурного буття характеризує його найвищий ступінь розквіту. Таке співвідношення – наслідок гармонійного наповнення духовністю всього життєвого простору. Порушення такої гармонії знаменується направленістю культурного організму до тієї чи тієї сторони. Так, спрямованість культури переважно до матеріального збіднює її і характеризує як «бездуховну». І навпаки, культурний організм, націлений на духовне вдосконалення (релігійна культура, духовна культура), може перетворитися на творчу, духовно розвинену єдність, головна мета якої – у всій повноті свого буття бути причетною до вічного, до сакрального. Категорія сакрального виявляє існуючі стани буття, через що й посідає значуще місце у всіх його проявах та конфігураціях [19, с. 277].

Релігійна ідентичність – одна з перших форм самосвідомості людини і тому стоїть біля витоків формування інших видів ідентичностей. Так, релігія була важливою інтеграційною основою давньої української родинно-сімейної культури. Отож, наступну, дотичну до релігійної, розглянемо *ідентичність родинну*.

Витоки української сім'ї простежуються на наших теренах ще з доби раннього палеоліту (приблизно 200 тис. років до н. е.), а, на думку М. Грушевського, чіткі форми сімейного союзу в Україні виразно виступають в індоєвропейську епоху.

Саме сім'я – природна основа суспільства. У сім'ї, через сім'ю, в умовах родинного побуту, праці, дозвілля формуються первинні ціннісні орієнтації та соціальні настанови молодого покоління. Рід наш багатий на традиції, звичаї, свята та обряди, прекрасний духовністю, оскільки з найдавніших часів наші предки вибирали найцінніші надбання, збагачуючи їх, і бережливо передавали той келих мудрості та здоров'я нації від покоління до покоління. Українці вмili відчувати природу, черпати здоров'я, силу й красу з її лона. Усі творчі сили людини були спрямовані саме на зміцнення сім'ї, свого роду. І, у свою чергу, усе, що було пов'язане з родиною, було вищою цінністю та сакралізувалось.

У світогляді українського народу дитина постає Божим посланцем. Сім'ю, у якій не було дітей, вважали неповноцінною. У народі завжди обстоювали думку, що кожна сім'я має бути багатодітною, що є неабиякою цінністю роду. Не випадково у весільних піснях висловлювалося побажання: «Мати дітей повну хату», «Дасть Бог дітки, дасть і на дітки», «Нащо більший клад, коли з дітьми лад». Ігри та забави, пісні й танці, до яких долучалася дитина, будучи усвідомленим проявом любові до всього живого та неживого, оберігали її, сакрально структуруючи простір її буття.

Із найдавніших часів діти були активними учасниками трудових процесів, разом із дорослими дбали про забезпечення матеріального достатку сім'ї. І лише та людина, яка успішно закінчувала цю школу праці у своїй родині, ставала добрим господарем, батьком чи ненькою, навчителем своїх дітей.

Визначальною умовою шлюбу в українців завжди була взаємна любов молодят. Уже саме звучання староукраїнською мовою слова «шлюб» як «слюб» указує на добру волю і душевну злагоду подружжя.

Важливу роль у формуванні культури й духовного життя відіграють сімейні традиції. Багато з них, удосконалюючися, стають правилами, нормами, важливими прискорювачами суспільного прогресу. Добрі традиції згуртовують сім'ю, дають змогу зберегти ті зерна розумного, доброго, вічного, завдяки яким у життя проникає сакральне. За своєю структурою свята та обряди – це не тільки форма дозвілля. У них закодовано всі найосновніші етнопсихологічні й етнічні генограми. Народний досвід виробив цілу систему таких кодових світоглядних форм.

Слова *святість* і *свято* – одного кореня. Свято для душі, радість, щастя в домі – це те, на чому тримається сім'я, особливо сьогодні. Тривала історична функціональність родинно-сімейних традицій, звичаїв і обрядів конкретного народу – свідчення високого рівня формування етносу, національності, його духовної та фізичної живучості, цивілізованості, культурної витривалості, доцільності існування у світовому просторі. Саме тому з-поміж найчисленніших давніх традицій, мабуть, однією з найбільш поцінованих різними народами є патріотизм – благородне, синівське почуття до своєї Батьківщини, яка водночас є часткою світової спільноти. І той, хто втрачає відчуття своєї «малої вітчизни», не здатний осягнути надбання вселюдської культури [2].

Саме ціннісні засади патріотизму формують *національну ідентифікацію* як процес *самовизначення* особи в національному контексті, усвідомлення нею власної причетності до певної *нації* та її системи цінностей: *мови, релігії, етичних норм, культурної спадщини* тощо.

Словник української мови, який видала Академія наук Української РСР, наводить таке пояснення: «Патріотизм – це любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертву й подвиги. Патріотизм – одне з найглибших почуттів, закріплених віками й тисячоліттями відособлених вітчизн».

Ще найбільші біблійні діячі були великими патріотами. Наприклад, через любов до свого народу Мойсей відкрікся всіх розкошів, привілеїв і навіть перспективи стати фараоном, що успадкував би, будучи сином дочки фараонової. Він бажав краще страждати зі своїм народом, аби досягнути для нього чогось кращого. Покласти своє життя за свій народ – це оптимальна жертва патріота. Мойсей був готовий на все заради свого рідного народу. Як і Мойсей, апостол Павло (будучи «апостолом народів») був готовий на все заради добра свого народу. І це далеко не поодинокі приклади любові до своєї Богом даної неньки [16].

Кожна національна культура, кожна етнічна палітра сакральної мудрості, кожна історична епоха й навіть кожна миттєвість буття окремої особистості чи спільноти збагатили скарбницю духовно-

ціннісного досвіду людства в історії світової цивілізації. Українська нація не виняток. Сакральні ідеали дохристиянської доби, духовно-ціннісні інновації Києво-Руської держави, філософсько-виховні тенденції в історії Галицько-Волинської держави, у вартісному просторі козацької гетьманської республіки залишили, безперечно, свій вагомий слід у духовній пам'яті українства загалом.

Дух нації, що тотожний поняттю «дух народу», народжується з появою самої людської спільноти, яку називаємо народністю, чи етносом. Він забезпечує їй цілість і єдність, а водночас виступає як вияв універсального закону природи – її ієрархію, що пронизує все, створене Богом. У всі віки дух нації був основою природної прихильності людини до власного народу. Ця прихильність (любов) – вічна, і на ній ґрунтується відчуття Батьківщини [5].

Дух нації забезпечує народові стійкість навіть у важких історичних обставинах. «Народ може від сильних утисків змінити зверхні ознаки своєї національності, але ніколи не змінить ознак внутрішніх, духовних» [1]. Так і Д. Чижевський вважає, що «народна душа» – це сполучення надісторичних та історичних елементів. Перше з них, на його думку, не піддається зміні. Цей сакральний дух допомагає виживати національній мові, оберігає національну культуру, підтримує традиції та звичаї.

Діяльнісна (трудова) ідентифікація сягає своїми коренями ще первісних віків, коли праця для людини відігравала, поряд із відтворенням роду, одну з найважливіших ролей, а відповідно, і була сакралізованою.

«Праця чоловіка годує, а лінь марнує», «Без труда нема плода», «Праця чоловіка годує», «Діло майстра величає!»... Українська фольклорна традиція представлена великою кількістю приказок і прислів'їв, що представляють українську націю, котра плаче за щире любов до праці, яка посідала й посідає центральне місце в житті українського народу.

Так, головним видом традиційної господарської діяльності нації з надзвичайно розвинутою землеробською культурою є землеробство: хліборобство, городництво, садівництво, присадибне садівництво. Сакральний простір житла українця являє собою не просто будинок, а оздоблену в найрізноманітніші квітники та палісад чепурну оселю, що потопає в зелені дерев. За будинком зазвичай розміщується город. У народі сформовано й низку негласних норм поведінки, пов'язаних із надзвичайною пошаною до землі та рослин. Узагалі вважають, що світ природи чує кожне добре слово, відчуває добре ставлення до нього та віддячує тим самим. У праці людина стає єдиним цілим із природою, простір яких постає мовби одухотвореним, створюючи власну сакральну територію [15].

Тісно пов'язане із землеробством і скотарство та птахівництво. Майже в кожному дворі традиційно тримають корів, овець, свиней, кіз, рідше – коней, а також курей, гусей, качок, індиків. Доглядаючи тварин і птахів упродовж віків, українці виробили чимало норм їх утримання, годівлі тощо. Узагалі, для українців характерне дбайливе ставлення до тварин – як до людей. І не лише тому, що корова, наприклад, дає молоко, а вівця – шерсть. Українець шанобливо ставиться до всього живого – кожного Божого створіння, адже впевнений, що лише відповідний догляд і добре слово здатні творити дива.

Бджільництвом, одним із найповажніших видів господарської діяльності українців, займаються окремі господарі, які відзначаються особливою статечністю та охайністю, надзвичайною зацікавленістю й обізнаністю на цій справі. Їх слушно вважають неабиякими знавцями природи й навіть знахарями. Вони мають мати добру вдачу («Добру людину бджола не кусає», «Маєш добру вдачу – бджоли водитимуться»), повсякчасно турбуватися про своїх підопічних [15].

Давні й багаті традиції в Україні мають і різного роду ремесла та промисли: ковальство, золотарство, обробка шкіри, ткацтво, теслярство, столярство, стельмаство, ложкарство, грибівництво, плетіння, гутництво тощо. Шкода, але питома вага з них пішла в небуття, проте подекуди ще збереглися справжні майстри цих справ, які віртуозно володіють певною справою і цілком заслужено користуються надзвичайною пошаною серед людей. Так, із великою повагою ставляться селяни до ковалів, але водночас і дещо упереджено – як до чарівників-добродіїв, які володіють складним і таємничим мистецтвом перетворення металу на ті чи ті речі, часом справжні витвори мистецтва. У них бачать захисників від нечистої сили, «ковалів людської долі».

Традиційний метод виховання дітей у християнському, релігійному дусі передбачає, що дитина не просто вчиться працювати фізично, водночас відбувається праця духовна [8].

Саме любов до праці дає нам відчуття повноти життя, душевну втіху спостерігати за плодами своєї діяльності.

Таким чином, ідентифікації – релігійна, родинна, національна та діяльнісна – у житті українця традиційно були тісно взаємопов'язані. У свою чергу, цілісність світовідчуття унеможливилася без сакрального простору особистісного буття, що являв собою синкретичний вимір, у якому поєднувалися різні ціннісні компоненти. Адже саме ієрархія цінностей особистості виирається своєю вершиною в пов'язане з різними емоціями переживаннями, сакральне.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, підсумовуючи, потрібно наголосити, що так чи інакше, ідентифікація відбувається саме зі сферою ціннісних орієнтацій людини, яка долучає особистість до сакрального виміру буття. Відповідно, усе, що вона переживає як значуще, ідеальне, «вище» генерує її сакральний простір, виявляючись в ідентифікаційних процесах. Людина, котра живе побожно, щиро вірує та любить Бога, глибоко шанує та виконує Господні заповіді та обряди, наслідує Святе Письмо, отже, привносить у своє життя сакральний простір релігійної ідентичності. Той, хто береже пам'ять свого роду, цінує та береже родинні обряди, звичаї й традиції своїх пращів, плекає найвищі сімейні цінності: любов, вірність, дружбу, довіру, взаємоповагу, підтримку, батьківство, синівство, відповідно, ідентифікує себе із сакральним простором родинних цінностей. Хто ж любить свою країну, відданий їй, хто береже й шанує її споконвічні традиції та звичаї, хто знає і вивчає справжню (не кореговану ворожими силами) її історію, емоційно переживає свою належність до держави і свого громадянства, мови, традицій, стає носієм сакрального виміру національної ідентичності. Люблячи навколишній природний світ, завзято працюючи на благо сім'ї, родини та держави; допомагаючи ближньому, сумлінно та відповідально виконуючи рекомендації та розпорядження наставників, із задоволенням виконуючи поставлені завдання, постійно самовдосконалюючися, здобуваючи нові знання, займаючись улюбленими справами та творчістю, особистість ціннісно ідентифікує себе з діяльнісною сферою.

У свою чергу, кожен народ, якщо він хоче мати майбуття, має зберігати та плекати свої національні самобутні риси, брати для себе все найкраще, що творилося віками і трепетно передавалося з діда-прадіда. І передовсім риси духовні та моральні. В українців це – глибока духовність та релігійність, лагідність характеру, співпереживання ближньому, патріотизм, добродійність у справах, пошанування роду, своєї історії і традицій.

Джерела та література

1. Антонович В. Про козацькі часи на Україні [Електронний ресурс] / Володимир Антонович. – К. : Дніпро, 1991. – С. 212. – Режим доступу : <http://exlibris.org.ua/kz/index.html>
2. Бабенко Н. Б. Інтеграція родинних традицій, свят і обрядів у форми культурогенної життєдіяльності сучасної сім'ї [Електронний ресурс] / Н. Б. Бабенко // Український соціум. – 2005. – № 1 (6). – С. 73–83. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=8&n=54&c=1158>
3. Бердяев Н. Царство духа і царство кесаря / Н. Бердяев. – М. : Республіка, 1995.
4. Бех І. Цінності як ядро особистості / І. Бех // Цінності освіти і виховання. – К. : Вища шк., 1997.
5. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. [Електронний ресурс] / О. Вишневський // Дух нації. – К. : Знання, 2008. – 566 с. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/15890315/pedagogika/duh_natsiyi
6. Віллем Ж.-П. Європа та релігії. Ставки ХХІ-го століття : пер. з фр. [Електронний ресурс] / Ж.-П. Віллем. – К. : Дух і Літера, 2006. – С. 197. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/536544/>
7. Глобальна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scribd.com/doc/72084046/Глобальна-економіка>
8. Грицько-Лаврик Л. Любов до праці?! [Електронний ресурс] / Любов Грицько-Лаврик. – Режим доступу : [http://pg.lviv.ua/index.php?id=155&tx_ttnews\[tt_news\]=58&cHash=5a521c3d13040b50667d2a6a7afc5dc0](http://pg.lviv.ua/index.php?id=155&tx_ttnews[tt_news]=58&cHash=5a521c3d13040b50667d2a6a7afc5dc0)
9. Іванюк І. Я. Становлення ідентичності особистості в контексті зарубіжної психології [Електронний ресурс] / Інна Яківна Іванюк // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації : Всеукр. наук. журн. – 2010. – № 1. – Режим доступу : <http://www.univerua.rv.ua/12-14.11.../Ivanuk.pdf> 28/08/2010
10. Костомаров Н. Две русские народности / Николай Иванович Костомаров. – Киев : [б. и.], 1991. – С. 58.
11. Крылов А. Н. Религиозная идентичность. Индивидуальное и коллективное самосознание в постиндустриальном пространстве. – 2-е изд. / А. Н. Крылов. – М. : ИКАР, 2012. – 306 с.
12. Мельник В. Взаємозв'язок релігійності та етнопсихологічних характеристик українців / Віра Мельник // Християнство на межі тисячоліть (економічні, правові, історичні та культурологічні аспекти) : матеріали Міжнар. молодіж. наук.-практ. конф. : наук. зб. / ред. кол. : С. А. Єрохін, Ю. В. Осічнюк, Л. І. Буряк та ін. – К. : ВНЗ «НАУ», 2001. – С. 266.
13. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання : навч. посіб. [Електронний ресурс] / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьминський. – К. : Знання, 2008. – 415 с. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/15840720/pedagogika/teoriya_i_metodika_vihovannya_-_omelyanenko_vl

14. Папаяні І. В. Конструювання релігійної ідентичності. Теоретично-релігієзнавчий аналіз [Електронний ресурс] / Іван Володимирович Папаяні. – Режим доступу : <http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/3337>
15. Український побут. Праця як основа життя. Традиції, звичаї, обряди, вірування, свята стародавніх українців, українська міфологія, культура, цікаві факти, прикмети та повір'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrlit.vn.ua/habits/habits.html>
16. Уроки Біблії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bible-lessons.in.ua/new/book19/gl11.html>
17. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М. : [б. и.], 1990. – 368 с.
18. Храмов В. О. Основи управління персоналом : навч.-метод. посіб. [Електронний ресурс] / В. О. Храмов, А. П. Бовтрук. – К. : МАУП, 2001. – С. 112. – Режим доступу : <http://studentbooks.com.ua/content/view/1089/42/>
19. Цепковська К. В. Сакральне в конфігурації духовного та культурного буття / К. В. Цепковська // Філософські дослідження : зб. наук. пр. Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля. – Вип. 9. – Луганськ : [б. в.], 2008. – С. 273–282.

Костюк Татьяна. Аксиологические предпосылки сакрального пространства личностной идентичности: отечественное измерение. Стаття присвячена изучению особенностей функционирования, роли ценностей и ценностных ориентаций в создании сакрального пространства личностных идентичностей. В ней фокусируется внимание на традиционных идентификационных процессах украинца с религией, семьей, нацией и деятельностью; раскрываются их характерные черты функционирования через спектр аксиологической проблематики. Анализируется поиск эффективных и оптимальных способов ценностных идентификаций, способствующих прогрессивному национальному развитию. Рассматриваются различные виды идентификаций.

Ключевые слова: ценностные ориентации; ценности; сакральное; религиозная идентификация; религиозность; ценностные этнопсихологические доминанты; священное и мирское; духовное и материальное; семейная идентичность; семейные традиции; обычаи, праздники и обряды; патриотизм; национальная идентификация; дух нации; деятельностьная идентификация.

Kostiuk Tetiana. Axiological Premises of Sacred Space of Personal Identity: National Dimension. The article is devoted to study the functioning and role of values and value orientations in creating of sacred space of personal identities. It focuses attention on the traditional Ukrainian identity processes with religion, family, nation and activity; reveals its features across the spectrum of axiological problems. Analyze the search of effective and optimal ways to value identifications that contribute to the progressive national development. Considered different types of identifications in the article.

Key words: values; national values; sacred; religious identity; religion; values ethnopsychological dominant; sacred and secular; spiritual and material; family identity; family traditions; customs; celebrations and ceremonies; patriotism, national identity; the nation's soul; activity identification.

Стаття надійшла до редколегії
10.04.2013 р.

УДК 130.2

**Олена Любчук,
Віктор Шостак**

Феномен архетипу: трактування, прояви й роль у національній культурі

У статті досліджено розуміння поняття «архетип» у філософських концепціях К. Юнга, К. Леві-Строса, О. Сліпушко, С. Кримського. Звернуто увагу на прояви і роль архетипів на становлення національної культури України.

Ключові слова: архетип, етнос, ментальність, міф, національна культура, нація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Архетипи – це сукупність духовно-культурних символів та образів етнічного буття, через які життя кожної людини наповнюється почуттям сенсу та доцільності. Це, так би мовити, етнічна «душа в собі». Архетипи, існуючи як колективне несвідоме, створюючи основу духовної сутності людини, яка прийнята ними, здатні надавати цій людині

© Любчук О., Шостак В., 2013